

ГДР

„SINN UND FORM“, Берлин, 1985, кн. 4

В рецензираната книжка централно място заема статията на проф. Гере Ирлиц от Хумболтовия университет в Берлин „Ернст Блох — историкът на философията“. Тъй като делото на Блох е тясно свързано с проблемите на литературната история и нейната методология, предлагам преглед на тази статия.

В своята лекция върху „Феноменология на духа“ Ернст Блох си послужава с един образ, за да обясни смисъла на това основно съчинение на Хегел, засело първостепенна позиция в класическата немска философия. Тук, казва той, имаме пред погледа си едно разузнавателно пътуване на съзнанието от сегивната положителност до Хегеловата крайна станция на абсолютното знание. Авторът на статията отбелязва, че Блох е бил майстор на словото и е съумявал да изрази най-сложни философски представи чрез образни внушения. У него откриваме романтично съчетание между строга рационалност и експресивност на чувството. Сам Блох е съзнавал, че литературната форма не е просто външен елемент на един научен и преди всичко исторически или философски текст, а е форма на неговото съдържание. При него стилът се превръща в израз на социалното поведение, продължава авторът. Затова съчиненията на Блох предлагат твърде лична форма на философското езиково майсторство, каквато откриваме и в съчиненията на Георг Лукач или Валтер Бенямин — други двама значителни марксистически философи от по-ново време. Езикът на Ернст Блох съответства на целта да се предизвика у читателя емоционално напрежение по отношение на определени диалектически аспекти на действителността, заключава авторът.

При цялата си научна извисеност всички произведения на Блох притежават нещо от книгите с приказки — те напомнят разказани истории, в които има изобилие от случки, обвеният от обаянието на непознатото, и въпреки това тези истории проникват дълбоко в съзнанието и душата ни. Сякаш най-после сме намерили онова, което сами сме предчувствували и желали. Но въздействието на неговите лекции е несравнимо по-голямо от това на книгите му, посочва Герд Ирлиц. Словесната стихия на Блох се разкрива най-пълно пред аудиторията. Начинът на мислене при Блох продължава традицията на философията като беседа и поучаващо слово. Авторът отбелязва, че пред своите слушатели Ернст Блох разгръща историята на философията като пестър възшебен килим. За да

го разберем, той изяснява орнаментите, мотивите, образите. Блох отделя комплексите от проблеми, освобождава от тях теоретичния процес и го представя като единство от история на идеологията. Неговият стремеж е да не разглежда *историята на философията*, а историята на *философията*, подчертава проф. Ирлиц.

Историкът на философията има за задача да разграничи проблемното съдържание от идеологията в историята на философията и същевременно така да обхване цялото на следващите една подир друга големи мисловни форми, че разделянето на двете плоскости да остане на заден план само като методологическа абстракция. Именно това е първият от елементарните методологически принципи в историкофилософските изследвания на Ернст Блох. Освен това той посещава усилията си върху проблема за отношението между човек и природа, по-точно — между исторически създадения свят и създаващите го големи деятелни структури.

През четиридесетте години, когато живее като емигрант в САЩ, Блох пише своята книга „Субект-обект“ с подзаглавие „Разяснения върху Хегел“. Тя излиза през 1951 година в ГДР като първа негова творба след завръщането му в страната. Тази книга е една от трите фундаментални изследвания върху Хегеловата философия, излезли през XX в. И трите са създадени по едно и също време, независимо една от друга, в антифашистко изгнание (другите две са „Младият Хегел“ на Лукач и „Разум и революция“ на Маркузе). Книгата на Ернст Блох е пронизана от духа на Хегеловата мисъл. Проф. Ирлиц подчертава, че с това си произведение Блох дава необикновено голям принос в историята на философията в частност, но и в цялата марксистическа методология на историографията.

Венцеслав Константинов

ХОЛАНДИЯ

„NEOPHILOLOGUS“, Амстердам, 1985, кн. 2.

В холандското международно списание за литературознание се публикуват статии върху проблеми на литературната история, компаративистиката и методологията на литературните изследвания. В разглежданата книжка прилича вниманието поучването на Улрике Вайнхолд „Убежище и конфронтация. По проблема за естетизма в природната метафорика в „Книга на аякшите градини“ от Щефан Георге.

Тази книга на поета е относително слабо разглеждана от критиката и теоретичната мисъл, отбелязва авторката. А тя без съмнение е в центъра на един творчески период, който се характеризира с криза в отношението между човека и природата, при което под „природа“ се разбира в най-широк смисъл самостоятелните дадености за разлика от човешките творения. Така че природата и природност могат да се схващат като нещо като извън, така и вътре в човека. Вегетативната природа представлява само една област, макар и решаваща, където протича споменатата криза. „Висящите градини“ на Шефан Георге са свидетелство за въздействието на тази криза в края на XIX в., когато окончателно се разрушава мирогледната система на романтизма. Онова, което човекът загубва, е възможността да се отдалечи на природата, която от втората половина на XVIII в. става последно убежище и утеха за изгубилия обществена и метафизична опора индивид. Вярата в природата като закриляща майка, като представителка на космическата хармония е разбита. Така в хода на символистичното движение, особено при Маларме и неговия почитател Георге, светът на изкуството добива приоритет пред действителността. Символите на едно изцяло отправено към реалността, избягащо изкуство, както е при Новалис, сега стават свидетелства за въображаеми конструкции извън действителността и за нарицателна себеобективизация на душата, отбелязва авторката. Тук приключва историята на проектирането на субекта в природата, на неговото удвояване с природата. Отчуждението, предизвикано от това удвояване и идентификация, превръща субекта в чужд на света отломък, лишен от устои.

Тази изолация в един самосъздаден художествен свят намира израз именно в „Книга на висящите градини“ на Шефан Георге. Поетът създава образа на „владетеля“, който символизира насочената срещу природата и реалността манифестация на личността, която съществува извън света. Георге е виждал своята естетическа задача в това да преобрази реалността според законите на своето изкуство. Но тази задача предполага някакво отношение към тази реалност. Така за поезията на Шефан Георге става характерна амбивалентността на връзката с природата. За разлика от Маларме Шефан Георге се опитва „да превъзмогне крайния разрыв между поезията и действителността, който довежда изкуството до рба на нищото...“ Тази художествена концепция изразява въстъпната кризата на естетизма, заключаваша авторката.

Изследователят на Шефан Георге Манфред Дурзак отбелязва, че „целта на тази поезия не е абсолютизирането на изкуството в някакво царство на безконфликтна, но заедно с това и изолирана красота; тя остава свързана с тази действителност чрез своя бунт и вътрешен протест“. А бунтът и протестът са именно белезите за възприемането на реалността като отчуждена, понеже изкуството вече не е в състояние да се свърже с нея хармонично, а може да я постигне само чрез „акт на насилие“ по думите на Теодор Адорно. А насилствената воля на Шефан Георге проявява дори до чисто лиричната тъкан на неговата поезия. И в това насилие се манифестира стремежът към саморазрушение, отбелязва авторката.

„Книга на висящите градини“ разказва за загубата на власт и царство от един ориенталски принц поради страстта му към годешицата на друг. Тази любов е осъдена на поражение, принят отива в изгнание и най-сетне намира смъртта си. Но дистанцията на естетизма прилага на всички образи нещо чуждо на действителността, прави ги художествени до изкуственост. Така естетизмът на тази книга в последна сметка се превръща в нейна естетическа слабост.

Венцеслав Константинов

ИТАЛИЯ

„SILARUS“, Roma, an. XXI, janvier-febbraio 1985, № 117

Неотдавна в Италия пристигна — пише критикът-журналист Кармине ди Биазе — прочутият аржентински поет и писател Хорхе Луис Борхес, който миналата година гостува в град Палермо, където му бе връчена литературната награда „Новеченто“. Сега Борхес посещава отново Италия, този път по покана на академията „Линчеи“, за да присъствува на тържественото събрание, когато в присъствието на президента на Италианската република Алесандро Пертини бе удостоен със званието почетен доктор на Римския университет. Все във връзка с това свое посещение

Италия Борхес получи и първия том от изданието „Мондалори“ на собствените му съчинения на италиански език. В този том са поместени стихотворения и прозаични творби на Борхес заедно с един въстъпителен очерк от италианския критик Доменико Порцио, който разглежда темата за метафизичната възискателност на аржентинския писател и поет.

Осемдесет и пет годишен — пише критикът Кармине ди Биазе, — Борхес е от четвърт век слеп, ала духовно зрящ и чувствителен към всичко, което го заобикаля (писателят обича дори да пътува и негова „компаньонка“ е писателката Мария Кодам, бивша негова ученичка и секретарка), интересува се от всичко, „вижда“ всичко... „Бих желал да сбърквам и аз понякога, понеже съм стеснителен — изповяда Борхес в Палермо през време на гостуването си през 1984 г. — Осемдесет и четири години свенливост, която ежедневно нараства. Мразя топлината, мразя публичната изява. Всъщност ненавиждам славата, бих искал да бъда невидим човек. Както виждате, едно антиетично психологическо условие — пояснява Борхес; като неговата мисъл и неговото изкуство, което тръгва от реалното, но лети в непревземаеми и постоянно променливи полета на „фантастичното“, което аржентинският писател намира мисълта на философи като Парменид и Кан смятани от него за един от „неподозираните и на големи майстори на фантастичната литература“.

Всеки факт на реалността е илюзорен и понякога „друг“ за Борхес, за когото любовта към „фантастичната“ литература е в смисъл, че литературата търси винаги „метафоричната“ страна на нещата, окултното, фантастичното. И точно затова Борхес обича сагите и митовете и изтъква,

че ефикасността на известна крупна повествователна проза — на Достоевски например — е едва завоалирана и под воала се крие безкрайният лабиринт на фантазията... Широка е впрочем мрежата от християнски мислители и писатели, които се срещат в произведенията на Борхес: свети Августин и Паскал, да не говорим за Библията и Евангелието, които той е изучавал, както и за религиозното значение на Корана, за уроците на Буда и Данте.

Борхес цитира наизуст „Божествена комедия“ — препрочитал я е десетина пъти и предпочита „Чистилището“ пред „Ад“. От „Рай“ цитира последната песен и песента на Пикарда.

Нека отворим скоба — пише Кармине ди Биазе — относно предпочитанията на Борхес спрямо италианската литература. Като юноша той е бил ревнистен читател на Салгарв... Аржентинският

писател си припомня също споровете с Маринети, италианския поет-футурист, които е имал в Буенос Айрес през 1938 г. Любопитно е да добавим, че тогава Борхес чете „Естетика“ на Кроче, както и неговата книга „Поезията на барока“. От италианските критици аржентинският писател предпочита Момилияновия „коментар“ върху Данте, от филмите предпочита уестърните. Според Борхес те съставляват голямата епическа форма на нашето време. Той си спомня, че е гледал филма „Татарската пустиня“, както и филма „Сладък живот“, който му се е поправил.

Поради слабостта си към фантастичното — казва Кармине ди Биазе — Борхес не обича Петарка и предпочита Ариосто, понеже обича мечтите, фантазирането, фантазията...

Николай Дончев